

MASOVÁ MÉDIA A POPULÁRNÍ KULTURA

učební teze

Aleš Opekar, květen 2009

vzájemný vztah populární kultury a masových médií je provázán
populární kultura je zprostředkovávána masovými médii a její existence i podoba jsou na nich
do značné míry závislé
charakter a fungování masových médií se zároveň vyvíjejí mimo jiné i v souvislosti s
rozvojem populární kultury, s rozvojem jejích technologických principů a sociologických
určeností

médium – z lat. střed, prostředek, místo všem dostupné, veřejnost, nástroj ke zprostředkování
massa - z lat. tvárná hmota, těsto

masové médium – zprostředkovatel informací ne jednotlivci, ale hromadně, mase příjemců

masová média:

prehistorická - zvukové a vizuální signály, které bylo možno vnímat na velké vzdálenosti
(lovecké a vojenské singály na dechové nástroje, bubny, kouřové signály, vlajky), opisem
množené rukopisy

historická - tisk (letáky, kalendáře, knihy, noviny, časopisy, plakáty, hudebniny)

moderní - fotografie, produkty a nosiče nahrávacího průmyslu (zvukové nosiče: váleček,
šelaková deska, vinylová deska, magnetofonový pásek a kazeta, CD, multimediální nosiče:
videokazeta, DVD, CDR a další), rozhlas, televize, film

postmoderní - internet a zejména komunitní servery, prostředky mobilní komunikace

chronologický vývoj masových médií:

polovina 15. století - knihtisk pomocí z kovu odlitých liter (J. Gutenberg), v Číně o několik
století dříve

nahrávací technika - od konce 19. století (SP a LP desky po 2. sv. válce, stereo od 60. let 20.
století, magnetofonový záznam po 2. sv. válce, magnetofonové kazety od přelomu 70. a 80.
let 20. století, video od počátku 80. let 20. století, CD od poloviny 80. let 20. století

film - od konce 19. století, zejména od 20. let 20. století, zvukový film od 30. let 20. století

rozhlas - od 20. let 20. století

televize - od 50. let 20. století

digitální technologie od 80. let 20. století

internet a mobilní komunikační prostředky - od 90. let 20. století

kultura - z lat. pěstění, zušlechťování, z původního zemědělského významu přeneseno do
kontextu společenského a politického

dnes - pohyblivé označení různých projevů lidské činnosti, může nabývat různorodých
významů: umění, zvyky a mýty, náboženství a ideologie, životní styl, móda, civilizovanost,
morálka, jazyk, věda apod., komplex jevů, které charakterizují fungování konkrétní
společnosti

vývoj kultury je spojen s její vnitřní stratifikací, s rozlišováním mezi vysokým (elitním) a
nízkým (masovým / populárním), mezi hlavním (dominantním) kulturním proudem a
subkulturami (alternativami) apod., respektive mezi vysokou kulturou (umění), lidovou
kulturou (tvořenou spontánně zdola) a masovou kulturou (produkovanou malým množstvím
tvůrců pomocí masových médií k pasivní konzumaci unifikovanými spotřebiteli)

spojení **masová** kultura - typické pro dřívější období, záměrně pejorativní příděch, rozpracováno zejména od 30. let 20. století

Frankfurtská škola (M. Horkheimer, T. W. Adorno, W. Benjamin a další z Ústavu pro sociální výzkum ve Frankfurtu nad Mohanem): kritika standardizace, komercializace, fetišizace kultury

profilace masové kultury souvisí s nástupem průmyslové revoluce v 2. pol. 18. století a s migrací lidí z venkova do průmyslových center, s ústupem lidové kultury a jejího propojení s životním stylem (vazbou na roční cykly, na církevní svátky ap.), s nástupem fenoménu volného času po práci, s rozvojem zbožního principu nabídky a poptávky, s růstem poptávky po zábavě

populární - z lat. populus = lid, množství lidí; popularis = lidový, lidu srozumitelný
spojení populární kultury - typické pro novější období se snahou o rehabilitaci této sféry

populární kultura = specifické kulturní aktivity, produkty a jejich významy, pro které je charakteristická jejich každodenní role v životním způsobu daného společenství lidí; může být vyráběna komerčně a šířena masově, ale publikum si v okamžiku spotřeby z textů zbožní kultury může aktivně vytvářet své vlastní významy; zahrnuje jak artefakty, tak komplexy jednání a prožívání

závěry Frankfurtské školy byly odvozeny ze společenské situace 30. let 20. století. Následný vývoj po 2. sv. válce a zejména v 60. letech 20. století přinesl nová hlediska a nové kulturní situace, které vyžadovaly nové pohledy a teorie

rozvoj sociologie masových médií a koncepce tzv. kulturních studií, které se začaly vyvíjet v polovině 60. let 20. století v birminghamském Centru pro současná kulturní studia a získávají na významu zejména od 80. let

hlavní změna pohledu: konzument nemusí být pasivní bezbrannou manipulovanou obětí kulturního průmyslu, může si vytvořit i autonomní pozici; populární (běžná) kultura (na rozdíl od dominantní, oficiální kultury) poskytuje spotřebitelům různé významy v závislosti na aktivitě vnímajícího subjektu

1. jedinci jsou relativně svobodnými interprety populární kultury

sémiotická "moc bezmocných": schopnost do značné míry nezávisle konstruovat významy, prožitky a sociální identity (př. film o fašistické totalitě mohli občané kom.režimu vnímat "svobodně" jako metaforu o komunistické totalitě; píseň Bič boží v seriálu Třicet případů majora Zemana); jedinci jsou schopni dekodovat sdělení tak, aby se vyhnuli přijetí významů, působících v zájmu dominantní třídy

2. jedinci jsou producenti populární kultury, která se tak stává lidovou kulturou industriální společnosti

např. hiphopová sprejaři, nová vlna v české rockové hudbě na počátku 80. let 20. století, demokazetová kultura, underground vůbec

již od 60. let často docházelo k propojení z jedné umělecké sféry (tzv. "vysoké") s jinou uměleckou sférou (tzv. "nízkou"), např. rock a výtvarné umění, pop art

3. populární kultura vytváří prostor pro resistenci vůči tlakům dominantní společnosti

konzument není pasivní bezbrannou obětí menšiny, která šíří kulturní průmysl, ale získává, vytváří si autonomii s kulturními a mediálními alternativami; tento princip je zřetelný zvláště v éře internetu a komunitních serverů, které vytvářejí nové sociální sítě

nejde tedy o únik z reality nebo jen a pouze o únik z reality, nýbrž o únik z části reality do jiné části reality, únik před dominantními preferovanými hodnotami, nebo dokonce přímé reakce a odpovědi na dominantní ideologii a její ztělesnění v sociálních a politických vztazích

adjektivum "populární" se postupně prosadilo v různých oblastech lidské tvorby a činnosti:

příklad literatury:

dříve se hovořilo a psalo spíše o zábavné literatuře, zábavné próze

"knížky lidového čtení" - označení pro populární literaturu 16. - 19. století

nař. Jan Máchal v kapitole "Počátky zábavné prózy novočeské" (in *Literatura česká devatenáctého století*, 1910, s.485-518) zahrnuje do tohoto tématu román rytířský, povídky mravoučné a román rodinný

J. a A. Novákovi ve svých *Přehledných dějinách české literatury* uvádějí "literaturu zábavnou a konvenční"; míní tím román historický (ale nikoli typu "vysoké literatury" Jiráska, Wintera nebo T. Novákové), dále beletrii exotickou, venkovskou a maloměstskou, sociální román, beletrii salónní, humoristický a ženský román

nověji byl zaváděn i výraz "triviální literatura", kam byly zahrnovány jarmareční tisky a knížky lidového čtení (drastická komika a naturalistické líčení hrůz), nověji westerny triviální literatura nověji označována jako paraliteratura

i pro oblast literatury byl používán výraz "masová", např. masová prozaická produkce (zaměřena výhradně na pobavení čtenáře, děj pohlcuje ostatní složky díla, schématická kompozice, zjednodušená kresba postav, záliba ve vnějších efektech, rozvíjení děje na základě povrchní motivace, happy end)

cca od 80. let 20. století se ustaluje spojení populární literatura, které reflektuje vztah literárního díla a čtenáře, společenskou funkci literárního díla a lidového čtenáře

např. K. Horálek rozlišuje dva proudy v českém národním obrození - umělecký (Mácha) a populární (Tyl, Němcová, Havlíček Borovský), populární literatura je tvorbou, která posiluje demokratickou orientaci kultury

příklad hudby:

i v muzikologii bylo rozlišení dlouho motivováno především negativním vztahem k "nevážné" hudbě

obě oblasti se zhruba do konce 19. století lišily hlavně mírou strukturální složitosti a posluchačské náročnosti, resp. spojením s konkrétní funkcí (zábavnou, taneční), která rovněž souvisela s jednoduchostí a nenáročností (viz opera x opereta)

od přelomu 19. a 20. století se v souvislosti s rozvojem afroamerické hudby (jazzu a s ním souvisejících tanců) rozvíjí nová svěbytná hudební řeč populární hudby (soubor specifických prostředků hudebního strukturování) i nové způsoby "zacházení s hudbou", tj. nejde již jen o významnou hospodářskou komiditu pro masy, ale i o estetické a umělecké hodnoty nového typu (nejsou koncentrovány do uzavřených "děl", ale roztroušeny ve vazbě na provádění hudby v daném okamžiku)

v minulosti se nejčastěji hovořilo a psalo o vážné hudbě a zábavně hudbě

souvisí s německým E-Musik (ernste Musik) a U-Musik (Unterhaltungsmusik)

pokusy o novější terminogické vymezení a s tím související obsahová specifikace:

hudba umělecká x hudba bytová

od ruského slova byt = životní způsob (**Boris Asafjev**)

Darbietungsmusik x Umgangsmusik

Darbietung = výkon, vystoupení, představení x Umgang = obcování, běžný obecný styk
(**Heinrich Bessler**)

studie *Funktionale Musik* in Archiv für Musikwissenschaft 1973, č. 1)

artifizielle x funktionale

artificiální - k umění směřující, pro umění vznikající

funkcionální - související s konkrétní akcentovanou mimoestetickou funkcí

(**Hans Heinrich Eggebrecht**)

umělecká x bytová

kombinace Eggebrechtova artifizielle Musik a Asafjevovy bytové hudba

Josef Kotek, Ivan Poledňák: *Teorie a dějiny tzv. bytové hudby jako samostatná muzikologická disciplína*, Hudební věda 1974, č. 4; už předtím Hudební věda 1967, č. 1 - 3)

artificiální x nonartificiální

eggebrechtovský dualismus, s co nejobecnějším protipólem k výrazu "artificiální"

artificiální - k umění směřující, pro umění vznikající

nonartificiální - vše ostatní

Jiří Fukač, Ivan Poledňák: *K typologickým polarizacím hudby, zejména polarizaci hudby artificiální a nonartificiální*, Hudební věda 1977, č. 4)

dodnes se používá ve vědecké literatuře, nikoliv v běžné praxi

dnes neběžnější rozlišení: hudba vážná x hudba populární
serious music, art music, classical music x popular music

masová média a populární kultura v éře internetu a mobilních komunikací

sbližování médií: perspektiva splynutí triády PC - mobil - internet do jednoho malého přístroje s funkcí univerzálního zvukového a audiovizuálního média i globální komunikace

sbližování rozhlasu a televize:

na jedné straně vizualizace rozhlasového vysílání pomocí přídatných textových, obrazových a audiovizuálních materiálů k vysílání, webkamery v rozhlasových studiích

na druhé straně odbourávání hlasatelské funkce v TV vysílání, obrazové proudy s textem nebo jen zvukovým komentářem

digitální přijímače kombinují příjem TV a rozhlasového signálu

rozhlasové a TV pořady mohou být k dispozici k opakovanému sledování ve streamu (spuštění přímo ze stránek provozovatele) nebo k downloadu (skopírování na vlastní médium)

podcasting - cílené a pravidelné stahování aktuálních programů do mobilního přehrávače a jejich sledování podle časové dispozice recipienta

v posledních 5 letech - růst významu komunitních serverů, které vytvářejí nové sociální sítě bez ohledu na teritoriální i jiné hranice:

www.MySpace.com

zal. 2003 Thomas Andersen a Christopher DeWolf
snadná registrace zdarma, profil se zákl. informacemi

230 000 nových uživatelů denně
přes 100 milionů lidí, přes 2,2 milionu hud. skupin, tisíce komiků, tisíce filmařů atd.
blog, sdílení fotek, hudby, videí; skupiny, přátelé, vzkazy, nástěnka...
v pol. 2008 nejnavštěvovanější stránka na světě
česká obdoba MySpace, zaměřená hlavně na seznamovací služby, ale i obecnější zábavu,
hodnocení fotografií, diskusní fóra, chat, internetové rádio apod.: **www.Libimseti.cz**

www.YouTube.com

od 2005, slouží k zavěšování videoklipů (někdy jen hudba s fotkou)
je zdarma, i registrace, kt. není nutná pro prohlížení videí (s výjimkou limitovaných od 18 let)
už v r. 2006 přes 6 milionu videí
za leden 2008 navštívilo stránku necelých 79 milionů návštěvníků, kteří měli možnost
shlédnout více než 3 biliony videí
1 video max 10 minut (proto filmy rozčleněny)
spolupráce s autorskými organizacemi, pokud nelegálně, je odstraněno
2008 2. nejnavštěvovanější na světě

www.FaceBook.com

zal. 2004 student Harvardské univerzity Mark Zuckerberg, facebook = původně letáky,
soužící na této univ. k seznamování mezi studenty
jednoduchá registrace a podrobný profil
připojování k různ. sociálním sítím a skupinám, získávání nových přátel, možnost průběžného
komentování denní činnosti
během roku na další školy a od 2006 přístupné všem uživatelům internetu
na přelomu 2008 a 2009 50 milionů registrovaných
v roce 2008 - 6. nejnavštěvovanější stránky na světě, ale rozvíjejí se mnohem rychleji než
ostatí (dynamičtější, adrenalinovější, jako bychom se dalekohledem dívali do cizích oken)

www.Twitter.com

od r. 2006, "sms internetu", médium pro tweety - krátké textové příspěvky do 140 znaků,
které se zobrazí na uživatelské profilové stránce; vznikají tak mikroblogy a následně nové
sociální sítě, perspektiva pro rychlé zpravodajství

přednosti rozvoje sociálních sítí: obrovské možnosti v oblasti šíření a sdílení informací,
reklamy a tvorby; možnost šířit osvětu, ekologické kampaně apod.

úskalí: bezhlavé zveřejňování i nepodstatných obsahů, zahlcenost informacemi, malá ochrana
osobních dat, závislost na virtuálním přátelství, náročnost na čas

doporučená literatura:

- Dorůžka Lubomír. *Populárna hudba - priemysel, obchod, umenie*, Bratislava 1978
- Barker, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál 2006.
- Frith Simon. *Music for Pleasure. Essays in the Sociology of Pop*, Cambridge, Oxford 1988
- Frith Simon. *Sound Effects*, Londýn 1981
- Fukač Jiří, Poledňák Ivan. Funkce hudby, *Hudební věda* 1979. č.2 a 3
- Fukač Jiří, Poledňák Ivan. *Hudba a její pojmoslovný systém*, Praha 1981
- Fukač Jiří, Poledňák Ivan. K typologickým polarizacím hudby, zejména polarizaci hudby artificiální a nonartificiální, *Hudební věda* 1977, č.4, s.316
- Furst T. Peter. *Halucinogeny a kultura*, Praha 1996
- Gans Herbert J. *Popular Culture and High Culture. An Analysis and Evaluation of Taste*. New York: Basic Books, Inc. 1974
- Grossberg Lawrence. *We Gotta Get Out Of This Place. Popular Conservatism And Postmodern Culture*, London 1992
- Horálek, Karel. *Studie o populární literatuře českého obrození*. Praha: Československý spisovatel 1990.
- Hrabák, Josef. *Napínavá četba pod lupou. Ze studií o paraliteratuře*. Praha: Československý spisovatel 1986.
- Hrabák, Josef. *Od laciného optimismu k hororu. K historii a patilogii dvou odvětví literárního braku*. Praha: Melantrich 1989.
- Kloskowská Antonina. *Masová kultura*, Praha 1967
- Kunczik, Michael. *Základy masové komunikace*. Translated by Štěpánka Kudrnáčová - Milan Šmíd. Praha: Karolinum, 1995.
- Liba, Peter. *Kontexty populárnej literatúry*. Bratislava: Tatran 1981.
- McQuail, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999.
- McLuhan, Marshall. *The global village: der Weg der Mediengesellschaft in das 21. Jahrhundert*. Edited by Bruce R. Powers. Paderborn: Junfermann Verlag, 1995.
- McLuhan, Herbert Marshall. *Člověk, média a elektronická kultura: výbor z díla*. Brno: JOTA, 2000.
- The media in Europe*. Edited by Mary Kelly - Gianpietro Mazzoleni - Denis McQuail. 3rd ed. London: SAGE Publications, 2004.
- Mocná, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha, Litomyšl: Paseka 1996.
- Osborne Ben. *The A-Z of Club Culture. Tweny Years Of Losing It*, London 1999
- Poledňák Ivan. *ABC hudební psychologie*, Praha 1984
- Rosenberg Bernard, White David Manning (ed.). *Mass Culture*, New York, London 1957
- Saunders Nicholas. *Extáze & Techno scéna*, Brno 1996
- Shuker Roy. *Key Concepts in Popular Music*, London a New York 1998
- Váchal, Josef. *Krvavý román. Studie kulturně a literárně historická*. Praha: Paseka 1990.
- Walker John A. *Cross-Overs*, London 1987
- Willis Paul. *Common Culture*, Boulder, San Francisco 1990
- Willis Paul. *Profane Culture*, London 1978